

'Oku fakalotolahi'i 'a e Lelei Taha'

Ko e founa sivi' ni 'oku' ne fakalotolahi'i 'a e kotoa 'o e fānau ako' ke nau lava'i honau lelei taha 'e ala lava'.

'Oku lava eni ke ma'u 'e he fānau' 'i he ngaahi 'aho' ni ha Tohi Fakamo'oniako NCEA merit (lelei ange) pe excellence (lelei 'aupito). Kapau te nau ma'u ha fo'i poini 'e 50 pe lahi ange 'o e poini 'e 80 ko ia 'oku fiema'u ke ma'u 'aki 'a e lēvolo lelei 'aupito', te nau ma'u leva 'a e NCEA 'i he lelei 'aupito' pe excellence. Kapau te nau ma'u ha fo'i poini 'e 50 pe lahi ange 'i he lēvolo lelei ange' pe merit (pe ko ha tui'io 'a e merit mo e excellence) te nau ma'u leva ha NCEA 'i he lēvolo merit.

Ko e ngaahi fakapale kehe'

Hū ki he 'univēsiti'

Ko e hū ki he 'univēsiti' 'e ma'u ia 'i hano lava'i 'o ha poini National Qualifications Framework kuo fokotu'u pau 'i he lēvolo 3, tānaki atu mo ha lava'i 'o ha ngaahi fiema'u ki he fika' mo e laukonga'. 'Oku malava ai heni ke 'atā 'a e fānau' he 'osi 'enau ako kolisi' ke nau hū atu ki ha 'univēsiti' 'i Nu'u Sila' ni.

Sikolasipi'

Ko e ngaahi sikolasipi' 'oku sivi'i ia mei tu'a 'apiako pea 'oku fo'u eni ke ne fakalahi atu e feinga 'a e fānauako 'oku toe loloto ange 'a 'enau 'ilo'. 'Oku' ne tokoni'i fakapa'anga 'a kinautolu te nau ma'u' ke hoko atu 'enau feinga fakaako' ki he lēvolo mā'olunga ange 'i he ako kolisi'. 'Oku fakafuofua' i pau pē 'a e tokolahi 'o e fānau ako te nau ma'u ha ngaahi sikolasipi' i he ngaahi fo'i lēsoni takitaha.

Anga 'o hono ma'u atu 'e he fānau ako' 'a e ola 'o 'enau ngāue'

'Oku malava ke vakai 'a e fānau ako' ki he uepisaiti 'a e NZQA ('Oku lava ke hū atu 'a e tamasi'i pe ta'ahine ako' ki he uepisaiti 'a e NZQA www.nzqa.govt.nz) ke vakai ki he ngaahi tu'unga faka-loto-'apiako' mo e faka-tu'a-'apiako kuo nau kau ki ai' ke nau sio ai ki he ngaahi ola faka-loto-'apiako 'a ia kuo 'oatu 'e honau 'apiako' ki he NZQA.

Mei Sānuali te nau ma'u atu 'a e ngaahi ola ki he 'enau ngāue' i he ta'u' faka-loto-'apiako' pehē ki he faka-tu'a-'apiako'. 'Oku kau atu ki heni 'a e ngaahi tu'unga kuo lava'i' mo ia na'e 'ikai ke lava'i'.

Ko e ngaahi ola fekau'aki mo e kole sikolasipi' 'e tuku atu ia 'i Fēpueli.

Kia kinautolu kuo nau nofo mei' he ako', ko ha Fakamā'opo'opo 'o e Ola Faka'apiako' 'e hā atu ai e kotoa 'o e ngaahi tu'unga kuo nau feinga ke lava'i' pea mo e ola', 'o kau atu mo e ngaahi tu'unga na'e 'ikai ke lava'i'.

'Oku lēkooti 'i he Lēkooti Lavame'a' pe Record of Achievement ('a ia na'e 'iloa eni ko e Lēkooti Fakaako' pe Record of Learning), 'a e kotoa 'o e ngaahi tu'unga kuo lava'i lolotonga honau taimi 'i he ako'. 'E malava 'e he tamasi'i pe ta'ahine ako' ke toe tānaki atu ki he'enau Lēkooti Lavame'a' hili 'enau nofo mei' he ako' pea mo nau fakakakato ha ngaahi fakamo'oniako fo'ou, pe kau atu ki ha ako faka-'api-ngāue. 'E meili'i atu ki he fānau ako' i he ta'u fakaako ko hono 13, ha tatau 'o 'enau Lēkooti Lavame'a' 'i 'Epeleli fakataha eni mo ha ngaahi tohi fakamo'oniako kuo nau lava'i mei' he ta'u fakaako kuo toki 'osi'.

Ngaahi tu'unga fakatu'apule'anga'

Ko e NCEA ko e fakamo'oniako fakafonua ia 'a Nu'u Sila kia kinautolu kuo nau tutuku mei' he ako'. 'Oku fakakau eni 'i he pepa 'oku paaki 'i Pilitānia ko e International Qualifications for Entry into Higher Education, 'a ia 'oku ngāue'aki faka-tu'apule'anga ki he fili mo e hū ki ha ngaahi toe feinga ako mā'olunga ange'. Ko e NCEA lēvolo 3 'oku meimei fakatatau eni ki he lēvolo A 'a 'Ingilani' pea mo e sivi tutuku mā'olunga 'a Aositelēlia'.

Ki ha toe ngaahi fakamatala lahi ange fetu'utaki ki he:

Ma'u Mafai 'a Nu'u Sila ki he Ngaahi Fakamo'oniako' (New Zealand Qualifications Authority pe NZQA)
Telefoni 0800 NCEAHELP pe 0800 623 243
'I meili ki helpdesk@nzqa.govt.nz
Uepisaiti www.nzqa.govt.nz/ncea

Paaki 2008

JULY 2008 TONGAN

New Zealand Government

Ngaahi Fakamo'oniako 'i he Tu'unga Ako Kolisi'

Ngaahi Fakamo'oniako 'i he Tu'unga Ako Kolisi'

Ko e ngaahi Tohi Fakamo'oniako 'i he ngaahi kolisi 'i Nu'u Sila 'i he ngaahi 'aho' ni' 'oku 'uhinga ia 'oku:

- fakalotolahi'i 'a e fānau ako kotoa pē ke nau a'usia 'a honau mālohinga' pea ke faka'ilonga'i 'a 'enau ngaahi lavame'a'
- fakangalokuloku 'e he ngaahi 'apiako' 'a e ngaahi me'a 'oku nau ako'i pea mo sivi'i' ke kau 'i he ngaahi fakamo'oniako fakafonua'
- 'i ai 'a e totonu 'a e fānau ako kotoa pē, 'i he taimi te nau tutuku ai mei' he ako', ki ha'anau tohi lēkooti fakaako 'o e ngaahi me'a kuo nau lava'i'.

Ko ha faka'esia 'o e ngaahi fakamo'oniako'

Ko e fakamo'oniako tefito 'a e ngaahi kolisi' ko e **National Certificates of Educational Achievement (NCEAs) pē Tohi Fakamo'oniako Fakafonua ki he Ngaahi Lavame'a Fakaako'**.

Ko e Lēvolo NCEA 1, 2 pea mo e 3 na'e fokotu'u ia mei' he 2002 'o fetongi'aki 'a e School Certificate pe sivi tutuku mā'olunga', sivi tutuku mā'olunga foomu ono', pea mo e sivi hū ki he 'univēsiti'. 'Oku angamaheni 'aki 'a hono ako eni 'e he fānauako' 'i he ta'u fakaako ko hono 11 ki he 13.

Ko e NCEA ko ha fakamo'oniako fakatu'unga eni (standards). 'Oku 'uhinga eni 'oku sivi'i 'a e fānau ako' 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga (standards) 'oku fakafuofua'i 'aki 'a e ngaahi me'a 'oku nau 'ilo' mo lava ke nau fai'.

'Oku fakatokanga'i 'a e NCEA 'e he ngaahi ngāue'anga' mo e ngaahi 'univēsiti' 'i Nu'u Sila pea mo muli foki, ko 'etau ngaahi fakamo'oniako fakafonua eni 'i he ngaahi kolisi'.

Ko e NCEA 'e tolu ko eni' ko e konga ia 'o e **National Qualifications Framework (NQF)** pe faka'esia 'o e ngaahi fakamo'oniako fakafonua', 'a ia 'oku kato'i ai ha ngaahi fakamo'oniako fakafonua 'oku laka hake 'i he 1000.

'Oku lahi 'a e ngaahi ako 'e ni'hi 'oku nau tuku atu foki mo ha ngaahi **Tohi Fakamo'oniako Fakafonua** kehekehe. 'E malava 'e he fānau ako' ke nau ako ki ha ngaahi tafa'aki tu'upau 'i he Tohi Fakamo'oniako Fakafonua' 'e taha pe laka hake ai, 'i he taimi tatau pē ko ia 'oku nau fakahoko ai 'a 'enau NCEA. Ko e ngaahi lavame'a mei' he ngaahi tafa'aki 'e ni'hi 'e lava ke lau atu ia ki he ngaahi fakamo'oniako 'e ni'hi pea 'e lau fakakātoa atu leva kinautolu ki he NCEA.

'E ala ma'u atu 'a e Tohi Fakamo'oniako Fakafonua' 'i he ngaahi tafa'aki kehekehe pē, 'o kau ki ai 'a e ako ki he fakalele pisinisi', ngoue', folau 'eve'eva', fo'u vaka', teknilosia' pea mo e tokanga'i 'o e longai fānau'. Ki he fānau ako kuo nau 'ilo 'enau taumu'a ki he kaha'u' hili 'enau tutuku mei' he ako', ko e founa lelei 'a e Tohi Fakamo'oniako Fakafonua' ke nau kamata ai.

Fakafaingofua, ako fakafo'ituitui

'Oku toe lōlōa ange 'i heni 'a e ma'u ako 'a e fānau' pea ako 'i ha ngaahi founa kehekehe kau ki ai 'a e 'i tu'a 'i he 'apiako'. 'E lava ke fakahoko 'e he ngaahi ako' ha ngaahi koosi taimi nounou, fakataha'i ha ngaahi lēvolo kehekehe pea mo nau fakafehokotaki ki ha ngaahi kautaha mo ha ngaahi pisinisi 'i honau feitu'u' ke fakalele ha ngaahi koosi 'oku kāpui 'i ai ha ngaahi lēsoni 'oku toe lahi ange.

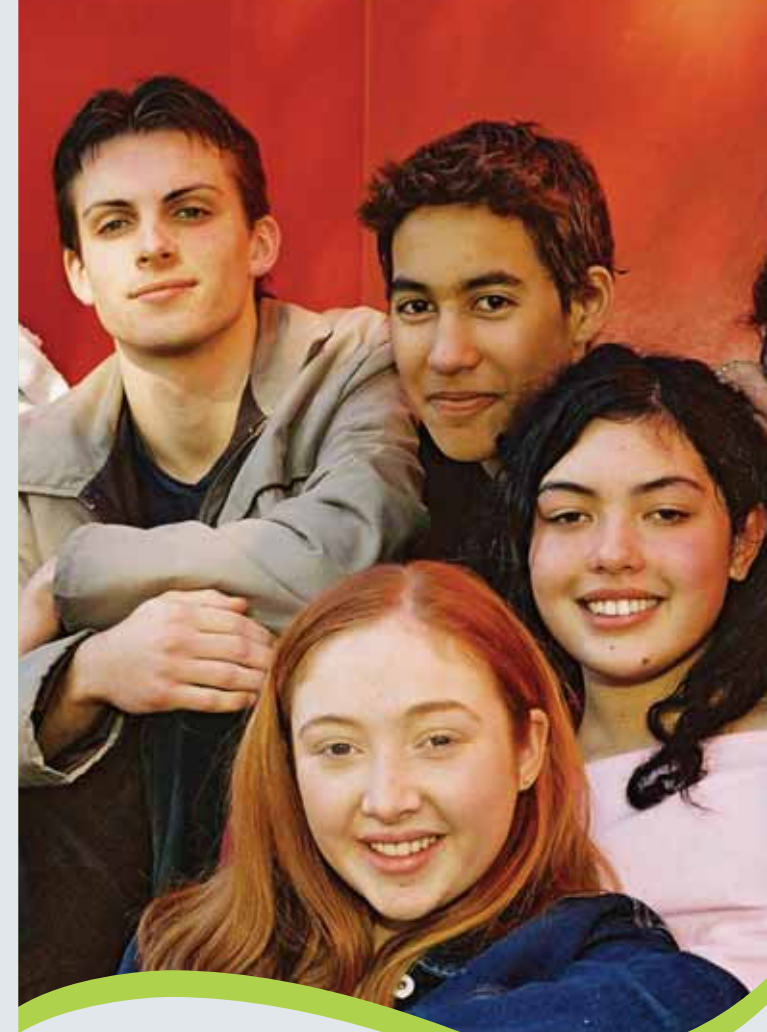
'Oku 'uhinga eni' 'e lava 'e he ngaahi ako' kotoa ke 'oatu ha ngaahi polokalama 'oku taau mo e fānau' takitaha pea 'oku 'oange ki he fānau ha ngaahi faingamālie ke ma'u 'enau taumu'a' pea nau lavame'a foki 'i he ako'.

Anga 'o e ngāue 'a e NCEA

'Oku sivi'i 'a e ako 'a e fānauako' 'o ngāue'aki 'a e **national standards pē fakatu'unga fakafonua** 'a ia 'oku' ne fakama'ala'ala'i ha ngaahi pōto'i pe 'ilo. 'Oku 'i ai ha fa'ahinga 'e ua 'o e tu'unga' – tu'unga lavame'a (*achievement standards*) mo e tu'unga 'iuniti (*unit standards*).

Ko e tu'unga 'iuniti' 'oku sivi'i ia 'i he 'apiako' 'e he kau faiako' pe 'i ha ngaahi loto'i ngāue'anga (sivi'i faka-loto-'apiako). Ko e me'a 'oku ua pē: ko hano lava'i 'e he fānau' 'a e ngaahi tu'unga 'oku fiema'u' (pea nau ma'u 'a e tu'unga **achieved** 'i he'enau lipooti'), pe ko e 'ikai ke nau lava'i 'a e tu'unga 'oku fiema'u' pea fokotu'u atu ha tu'unga **not achieved** 'i he'enau lipooti'.

Ko e *achievement standards* pe tu'unga lavame'a' 'oku fa'a sivi'i ia 'e he kau faiako' (faka-loto-'apiako) 'i he ngaahi 'apiako' pe 'i he faka'osinga 'o e ta'u' 'o fou atu 'i ha sivi pe ko e ngaahi pepa ngāue kuo fakamaaka 'e he NZQA (faka-tu'a-'apiako). 'Oku angamaheni'aki', 'e sivi'i 'a e fānauako' 'o ngāue'aki 'a e founa faka-loto-'apiako' pea mo e faka-tu'a-'apiako'. Ko e *achievement standards*, 'e ma'u 'e he fānau' ha tu'unga **not achieved** kapau 'e 'ikai ke nau ma'u 'a e tu'unga 'oku fiema'u', pea **achieved** kapau 'e fakafiemālie 'a 'enau tu'unga fakaako', merit pe lelei ki ha tu'unga fakaako lelei ange pe **excellence** pe lelei 'aupito ki ha tu'unga fakaako 'oku fu'u lelei 'aupito, 'o fakatefito pē mei' he lelei 'o 'enau fakahoko 'a e ngaahi sivi'.

Ko e angamaheni', ko ha fo'i lēsoni fakaako tukufakaholo (hangē ko e 'Inglisi' pe lea faka-Pilitānia /English) 'oku vahevahe ia ki he tu'unga 'e nima ki he fitu, 'o nau fakafofonga'i ha ngaahi tōpiki kehekehe pe ko ha ngaahi 'ilo. 'Oku fakafehokotaki eni ki ha ngaahi 'ēlia fakaako 'i he Silapa Ako 'a Nu'u Sila'.

'I he taimi kotoa pē 'oku lava'i ai 'e he tamasi'i pe ta'ahine ako' ha fo'i tu'unga, ko 'ene ngaahi poini' 'oku tātānaki ia ki he'ene tohi fakamo'oniako'. Hangē nai ko eni', 'i he taimi pē kuo lava'i ai 'e ha tamasi'i pe ta'ahine ako ha fo'i poini 'e 80 'i he lēvolo 1 (kau atu ki ai mo e poini 'e 8 ki he laukonga' mo e poini 'e 8 ki he fika') kuo lava leva ke nau ma'u ha tohi fakamo'oniako NCEA lēvolo 1 (NCEA level 1 certificate).